

یکی از عوامل زنده بودن کلام امامی، اعتدال در استفاده از عقل و نقل است

کلام امامان

محسن ایمانی

در این نوشتار نویسنده تلاش خواهد کرد نخست با معرفی اجمالی علم کلام و هم کلام امامی ماهیت این دانش را برای خوانندگان معرفی کند. سپس با بررسی سیر دگرگونی‌های کلام معاصر در اندیشه اسلامی و مسیحی، مهم‌ترین بحث‌های کلامی را که در یک صدسال اخیر در این دو دیدگاه مطرح شده است مورد مطالعه قرار دهد.

حیات مجدد یافت، ثابا حملات و هجمه‌های مخالفان شیعه گسترش یافت. به گونه‌ای که کلام امامی هم از سوی بعضی مذاهب اسلامی دیگر نقد شد. هم بعضی از دین پژوهان ادیان دیگر با انتشار مجلات و کتاب‌ها و نشست‌های تخصصی به نقد فکر شیعی پرداختند. ثالثاً: آموزش بعضی از فضلا و اندیشمندان امامی در خارج از کشور و آشنایی آنان با زبان‌های دیگر به ویژه زبان انگلیسی، آلمانی و فرانسوی که بسیاری از متون دینی و مباحث معرفتی به این زبان‌ها انتشار می‌یافت. رابعاً: آشنایی بعضی از دگر اندیشان ایرانی و غیر ایرانی با اندیشه‌های غربیان و مطرح کردن این اندیشه‌ها در جوامع علمی و دانشگاهی که باعث موضع‌گیری مدافعان مکتب امامی در برابر آنان شد. نگاهی گذرا به میزان بالای کنفرانس‌ها، همایش‌ها و میزگردهایی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی برگزار شده است می‌تواند راهنمای مناسبی برای یافتن شواهد این ادعا باشد. همچنین بعضی از مبارزان سیاسی دوران ستم شاهی پس از آنکه دریافتند حضرت امام خمینی^(ع) به عنوان پایه‌گذار اندیشه حکومت دینی در دنیای معاصر به خواسته‌های مارکسیستی، کمونیستی یا اومانیستی آنان، متمایل نشد، تلاش‌های فراوانی برای به نقد کشیدن مکتب شیعی امامی کردند که باعث شکل‌گیری جبهه مخالف از سوی شاگردان و هم‌اندیشان امام خمینی^(ع) در برابر آنان شد. تنوع آثار منتشر شده از شهید مطهری از نمونه‌های روشن این تلاش‌هاست.

پس از مطرح شدن اندیشه‌های مخالفان مکتب امامی و پاسخگویی به این مخالفان از سوی اندیشمندان امامی معاصر، امروزه نگاهی نوین به اندیشه شیعی امامی به وجود آمده است. این گرایش به اندازه‌ای پررنگ است که علاوه بر اندیشمندان و دین پژوهان مسلمان بعضی از فیلسوفان دین مسیحی معاصر همانند جان هیک، آلستون، پلنیتنگاه با مطالعه دیدگاه امامیه درباره مسائل مهمی همانند تعدد ادیان، راه‌های معرفت دینی و به صورت ویژه وحی، آموزه نجات و عرفان شیعی، این دیدگاه را ستوده و در برابر نقدهای بعضی از پژوهشگران سر تعظیم فرود آورده و پذیرفته‌اند که بسیاری از این نقدها درست و استوار هستند. در بعضی از این موارد این اندیشه‌ها به اندازه‌ای به مذاق این متفکران خوش آمده است که با صراحت اندیشه شیعی را مورد ستایش قرار داده‌اند.

بدون تردید کلام امامی به عنوان یک دانش زنده و در عین حال پاسخگو، می‌تواند در بحث‌های کلامی نقش مؤثر و کارآمدی داشته باشد. بعضی از ویژگی‌هایی که باعث شده است کلام امامی در میان دانش کلام فرقه‌ها یا ادیان دیگر نقش ممتازی داشته باشد، عبارت است از متصل بودن کلام امامی به کتاب آسمانی قرآن کریم و موید بودن آن به وسیله امامان معصوم^(ع). همچنین از دلایل دیگر، پرهیز متکلمان امامی از هر نوع افراط و تفریط در استفاده از عقل است. بنابراین کلام امامی معاصر نه همانند کلام سلفیان و وهابیت خشک، نص‌گرایانه و نامعقول است، نه همانند بعضی از اندیشه‌های نومعتزلیان کاملاً عقل‌گرایانه و به دور از هر گونه استناد و استدلال نقلی است. همچنین از دیگر مباحثی که در این مورد مطرح است، عوامل زنده بودن، به روز بودن و رشد کلام امامی است. از این عوامل می‌توان به پاسخگویی مسؤلاًنه این دانش از ابتدای شکل‌گیری آن تا کنون اشاره کرد. از جمله مهم‌ترین مباحث کلامی جدید که در یک صدسال اخیر مطرح شده و باعث احیای مجدد کلام اسلامی شده است، می‌توان به مواردی مانند حکومت دینی، خاتمیت، راه‌های معرفت دینی، عصمت معصومان، امامت، مهدویت، رابطه میان ادیان، تعامل پیروان ادیان گوناگون با یکدیگر، رستگاری و نجات، زبان دین، گوهر و صدف دین و معنویت اشاره کرد. بدون تردید بعضی از این مباحث متأثر از اندیشه‌های دینی ادیان دیگر همانند مسیحیت، هندوئیسم و بودیسم و بعضی دیگر در پاسخگویی به شبهاتی است که از سوی پیروان دیگر مذاهب اسلامی مطرح شده است. در این میان نقش بعضی از دگر اندیشان مسلمان و هم‌خاورشناسان معاصر برجسته و پررنگ است. از جمله مهم‌ترین عوامل به روز بودن و زنده بودن کلام امامی به ویژه ایفای نقش اساسی در دانش کلام معاصر می‌توان به میان‌روی و اعتدال کلام امامی در استفاده از عقل و نقل در اندیشه‌های دینی، استناد این اندیشه‌ها به وحی و سنت پیامبر^(ص) و اهل بیت گرامی آن حضرت^(ع)، تلاش‌های مداوم متکلمان امامی هم در پرورش شاگردان ممتاز و برجسته و هم در تدوین متون کلامی در دوره‌های مختلف و هم ارتباط گسترده آنان با عالمان دینی مذاهب و ادیان دیگر اشاره کرد.

بدون تردید پس از پیروزی انقلاب اسلامی اولاً شیعه به عنوان یکی از مذاهب مهم اسلامی

پس از مطرح شدن اندیشه‌های مخالفان مکتب امامی و پاسخگویی این مخالقات از سوی اندیشمندان امامی معاصر، امروزه نگاهی نوین به اندیشه شیعی امامی به وجود آمده است. این گرایش به اندازه‌ای پررنگ است که علاوه بر اندیشمندان و دین پژوهان مسلمان بعضی از فیلسوفان دین مسیحی معاصر همانند جان هیک، آلستون، پلنیتنگاه با مطالعه دیدگاه امامیه درباره مسائل مهمی همانند تعدد ادیان، راه‌های معرفت دینی و به صورت ویژه وحی، آموزه نجات و عرفان شیعی، این دیدگاه را ستوده و در برابر نقدهای بعضی از پژوهشگران سر تعظیم فرود آورده و پذیرفته‌اند که بسیاری از این نقدها درست و استوار هستند.